

פרק ג

הערה כללית: המטרה הראשית בלימוד התנ"ך היא, להסביר על ידו את יסודות היהדות. אולם יש וצריך ללמוד בביאור המלים בלבד, כדי להגדיל את ההספק הכמותי. בהתאם לכך אנו עומדים כאן על ענינים מסוימים. את שאר הפסוקים יש ללמד בפירוש המלים בלבד.

נושא ראשון: פסוקים ה-ח

נישואים עם הגויים ושלטון גויים בישראל

המחנך: בפרק זה נלמד על דבר רע שנעשה אז והוא נעשה גם היום. אבל יש לדעת את ההבדל הגדול בין מה שהיה אז למה שנעשה היום. בפסוקים ה-ו נאמר שבני ישראל לקחו להם נשים מבנות הכנעני, החתי, האמורי ויתר העמים שישבו בתוכם. קראו יפה את הפסוקים וענו לי. הפסוק מתחיל במילים: "ויקחו את בנותיהם" והוא נגמר במלים "ואת בנותיהם נתנו". מי הוא הלוקח ומי הוא הנותן.

תלמיד: בני ישראל.

המחנך: נכון מאד והמלים כאן מדוייקות מאד. הגויים לא היו יכולים לקחת את בנות ישראל לבניהם ולא היו יכולים ליתן להם את בנותיהם, כי לזה לא הסכימו בני ישראל.

תלמיד: מפני שהם היו השליטים ובלי הסכמתם אי אפשר היה להינשא.

המחנך: גם זה נכון מאד. אולם, אנו צריכים להבין מה היה הטעם שבני ישראל לא הירשו נישואים חפשיים עם העמים האחרים. זאת עליכם לזכור יפה, גם בחיינו קיימת אותה בעיה. משפחה זה דבר קדוש. בזמן שאביכם לקח את אמכם לו לאשה הוא אמר לפני עדים ובפני רב ובפני אנשים רבים: "הרי את מקודשת לי כדת משה וישראל". יהודי הנושא אשה לא יהודית אינו יכול לומר כן. הבית שלו לא יהיה בית יהודי. היום יש אנשים שאינם מבינים כמה טוב וחשוב להיות יהודי ולשמור על המשפחה היהודית. אבל אז הבינו כולם כי העם שה' נתן לו את התורה ובחר בהם להיות לדוגמה לעולם כולו, חייב לשמור מאד את ביתו. העמים האחרים לא יכלו לקחת בת ישראל ולא יכלו ליתן את בנם לישראל, ללא הסכמת בית דין. כל גוי יכול להתגייר ולקבל עליו להיות יהודי. אז היו הרבה גויים שרצו לעשות כן. היהודים היו רוב העם, הם היו מלומדים יותר, חכמים ועשירים יותר. הגויים חפצו להתקרב לישראל ולהיות כמותם. בנות הגויים רצו מאד להתגייר ולהיות נשים לבני ישראל. (גם היום יש בנות של גויים השמחים למצוא בחור יהודי, מפני שהם יודעים כי אתו יהיה להן חיים טובים יותר) אי אפשר להתגייר אלא לפני בית דין. כשהתגיירו הנשים - לקחו בני ישראל את בנותיהם לנשים. כשהתגיירו האנשים - נתנו בני ישראל את בנותיהם לגרים. אבל אם

הם לא התגיירו - לא יכלו הגויים לקחת את בנות ישראל, ובנות ישראל לא הסכימו שבני העמים יקחו אותם לנשים.

תלמיד: אם כן, מה רע היה בדבר שה' כעס עליהם? הלא הם עשו על פי דין תורה?

המחנך: אמרנו שיש להתגיייר רק לפני בית דין. אבל גם אם מתגייירים לפני שלושה אנשים שאינם תלמידי חכמים גדולים - בדיעבד זה נקרא גירות, הגירות בפני בית דין של "הדיוטות", אף שהיא כשרה, היא גרמה מכשולים. לפעמים הגויים רצו להתגיייר רק מפני שהיהודים היו הרוב בארץ והם לא רצו להיות מן המיעוט. אילו באו לפני בית דין הם היו בודקים, האם הם חפצים להתגיייר מפני אהבת התורה או מפני הנישואין או תועלת אחרת, אבל ההדיוטות שהם התגייירו בפניהם לא ידעו לברר זאת כראוי. גם כאשר הם עשו זאת מפני שהתחילו להכיר שעבודת האלילים אינה נכונה וגם בית דין של תלמידי חכמים גדולים גייר אותם, היתה בזה סכנה גדולה. משפחותיהם נשארו עובדי אלילים והם היו באים לבית הוריהם ומתוך הרגל עשו מעשים אסורים, בתחילה במקרה ואחר כך באופן קבוע. אף אם לא היו אנשים רבים כאלה ואף אם לא היו החוטאים רבים - חרה אף ה' בישראל על המקרים האלו, מפני שה' נתן לישראל כל טוב והרבה גדולה והם היו צריכים להיות טובים מאד וגדולים מאד ולדוגמה של אנשים טובים לכל הגויים. אם הם אינם עושים כן הוא מעניש אותם בעונשים שונים, אבל ראשית כל על ידי זה שהוא איננו מעכב מן הגויים שונאי ישראל להרע להם.

תלמיד: ולמה שנאו הגויים את ישראל?

המחנך: בודאי היו גם סיבות אנושיות לכך. הם היו ידידי הגוים שבני ישראל כבשו את הארץ מידם. גם חרה להם שהיהודים משתבחים בזה שהם עם מיוחד, שכל העולם צריך ללמוד מהם. הגויים היו תמיד רבים הרבה יותר מבני ישראל. כאשר ישראל עושים הכל כמו שה' חפץ הוא שומר אותם מפני הגויים, אבל כאשר הם לא עושים את מה שצריך לעשות, נתן ה' אומץ לארמים שיבואו למלחמה בישראל. בני ישראל היו בטוחים שכל העמים מסביב מפחדים מהם ולא ילחמו בהם, על כן לא היו מוכנים למלחמה והגויים התגברו מהר מאד על בני ישראל. הראשונים שעשו כן היו הארמים, הם הסורים שבזמנינו.

כפי הנראה, בני ישראל כלל לא נלחמו איתם והסכימו לשלם מס לארמים כדי למנוע מלחמה קשה, היות והארמים היו עם חזק וישראל לא היו מוכנים. עתה נסתכל במפה ונראה היכן נמצאת ארץ ארם. אני מקוה כי יש תלמידים היודעים זאת, כי השם ארם איננו חדש עבורכם.

תלמיד אחד: משם בא אברהם.

תלמיד שני: שם נמצא יעקב 20 שנה.

תלמיד שלישי: שם נולדו 12 בני יעקב.

תלמיד רביעי: שם גם היה לבן שביקש להשמיד את יעקב כשרדף אחריו.

הערה: אם התלמידים לא יזכרו ידיעות יסודיות אלה, יעורר אותם המחנך להיזכר באלו.

המחנך: נכון מאד. בגמרא נאמר שכושן רשעתיים מלך ארם נהריים באותו זמן היה ממשפחת לבן. אשמח לראות אם יש אחד מכם שזוכר מה אמר לבן ליעקב בזמן שרב אתו. אני אכתוב על הלוח מלים אחדות מדבריו ואתם תנסו להשלים:

הבנות - (בנותי)

והבנים - (בני)

והצאן - (צאני)

וכל אשר אתה רואה - (לי הוא).

נראה שכך טען גם כושן נכדו ומפני שבני ישראל חטאו הצליח להכריח את ישראל שישלמו לו מסים, אבל כפי הנראה לא עשה להם רע יותר מזה ובכל הארץ היה שקט, כמו שנראה להלן.

על מפה זו מסומנים שני המשעבדים הראשונים של ישראל. הארמים מסומנים מספר 1 והמואבים במספר 2.

המחנך יקפיד לחזור מידי פעם על שמות המשעבדים ומספרם. ארם המשעבד הראשון, מואב שני, סיסרא השלישי וכן הלאה, וידגיש שאף אחד ממשעבדים אלו לא העיז להלחם בישראל אלא פעם אחת. המכות שהוכו משעבדי ישראל היו על ידי מלחמות שבלט בהם הכח העליון של ישראל. לכן לא העיזו המוכים להילחם פעם שניה, אלא לאחר מאות שנים. נראה כי בתקופה זו נוצר בין העמים הכלל: (מגילת אסתר ו יג) "אם מזרע היהודים וגו' לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו".

תלמיד: ממה שלמדנו נראה כי לא טוב לקבל גם גרים אמיתיים. המחנך אמר כי נגרמו דברים לא טובים גם מן הגרים שהתגיירו על פי בית דין של חכמים גדולים. באופן זה היו ילדים יהודיים שהיה להם סבא וסבתא וידידים גויים, שמהם למדו דברים רעים. אם כן, אין לנו לקבל גרים בכלל, אף גרי צדק ואין להתחתן אתם שמא ישפיעו משפחותיהם לרעה.

המחנך: לפי ההלכה גר שנגייר הוא כמו תינוק שנולד מחדש, אביו אינו נקרא אביו ואמו אינה נקראת אמו וכן כל הקרובים. אם הוא נעשה יהודי בלב שלם עליו להתרחק ממשפחתו. זה דבר קשה מאד, אם נשארים לגור קרוב למשפחות הגויים, אבל כאשר בני ישראל לקחו בנות שנתגיירו מבני הגויים שישבו בנחלתם - הם נשארו סמוך להם. ההורים היו רואים את בנותיהם ואת נכדיהם ואי אפשר היה למנוע מהם שלא לדבר איתם וסוף סוף השפיעו לרעה. דבר זה כתוב במפורש בספר. "ובני ישראל ישבו בקרב הכנעני החתי" וגו' (פסוק ה) ואף על פי כן "ויקחו את בנותיהם" (פסוק ו) כאמור, לאחר שנתגיירו, אבל מפני שנשארו באותו מקום

במשך הזמן "ויעבדו את אלהיהם" (שם). באה הבת לבית אמה בחגים שלהם ולקחה את ילדיה אתה וההורים השפיעו עליהם להשתתף בחגיגות ולאכול שם. אחר כך חזרו לבתיהם, אבל מאז התרגלו לערבב עבודה זרה בתוך עבודת ה' ולעשות דברים רעים אחרים וגם את הדברים הטובים שעשו - לא עשו בצורה המתאימה.

תלמיד: ככה זה גם היום.

המחנך: אם הגרים גרים עם הוריהם בעיר אחת או נמצאים בקשר אתם זה באמת לא טוב. אבל גרים אמיתיים משתדלים להתרחק ממשפחותיהם.

נושא שני : פסוקים ט-יא

ישראל חוזרים בתשובה מהר מאד וה' מושיע מהר מאד. (השופט עתניאל)

המחנך: לא כל בני ישראל חטאו לאחר מות יהושע, אבל ה' כעס על כולם, מפני שכל היהודים הם כאיש אחד והאנשים הטובים צריכים לעזור לאלו שאינם טובים לתקן את מעשיהם. בתחילה לא שמו לב לכך. אולם לאחר שהארמים השתלטו על ישראל מיהרו לתקן את הדבר. כל איש בעירו הסביר לאנשים שיש לתקן מהר מאד את המעשים הלא טובים ואז יעזור להם ה', לשחררם מידי הארמים. בני ישראל שמעו בקול האנשים הטובים והתרחקו מן עובדי האלילים ולא באו בתוכם. הם גם הענישו את כל האנשים שלא הסכימו לעקור מתוכם את הרעה. על פעולת עונשים זו כתוב בסוף ספר שופטים (פרקים יט-כ) כל בני ישראל גם הרבו להתפלל לה' שיסלח להם ויושיעם.

ה' שמע מיד בקול ישראל מפני שידע כי כוונתם טובה והם חטאו רק במקרה ומשום שעדיין לא הורגלו בעבודת ה' ולא למדו מספיק. ה' עורר את רוח עתניאל בן קנז להיות להם לראש ולהילחם בארמים. הסתכלו בספר וראו מאיזה משפחה היה האיש.

תלמיד: אחי כלב.

המחנך: מה אתם יודעים על כלב?

(יתכן שהתלמידים לא יזכרו דבר. אפשר שעוד לא למדו ספר במדבר, במקרה זה ידגיש המחנך אך את האמור בספר יהושע כדלהלן ויוסיף כי הרבה יותר מזה ילמדו בספר במדבר).

התלמידים עונים פרטים שונים על כלב שהמחנך יסכמם כדלהלן:

כלב היה איש חזק מאד באמונתו ובכוחו. בספר במדבר בפרשת המרגלים כתובים עליו דברים יפים מאד. מאד חשוב לזכור את מה שכלב מספר על עצמו. זה כתוב בספר יהושע פרק יד ו-יא. כדאי מאד שתקראו זאת בבית. עתניאל דומה היה לאחיו. על כן מזכירו הנביא

יחד עם אחיו. בספר יהושע וגם בספר שופטים למדתם שהיה גבור במלחמה. נא למצוא היכן זה כתוב בספר שופטים.

(הערה: חשוב מאד להרגיל את התלמידים לדפדף ולחפש ולמצוא בספר פרטים מסוימים, הרגל זה מועיל מאד להגדיל את בקיאות התלמידים ולקרבתם לספר, משל לאדם המחפש בית מסוים בעיר החדשה לו, שעל ידי כך הוא נעשה בקי בדרכי העיר).

תלמיד אחד: פרק א פסוק יג.

תלמיד שני: שם כתוב גם על אשתו עכסה.

המחנך: מי היתה עכסה?

תלמיד: בתו של כלב.

המחנך: אם כן היה עתניאל אחיו וגם חתנו של כלב - זה על המוצא שלו. בגמרא נאמר שהוא היה גם הגדול ביותר בחכמי ישראל והיתה לו ישיבה גדולה. הוא היה גם ראש ישיבה גדול וגם שר צבא גדול וגם מנהיג גדול. בזה דמה ליהושע רבו. עוד בימי יהושע ידעו ישראל שעתניאל יהיה יורשו.

בגמרא נאמר שאת משה יש לדמות לשמש, את יהושע לירח. אולי אפשר לומר שאת עתניאל יש לדמות לאחד הכוכבים. בעתיד היו בישראל אנשים גדולים אחרים שאפשר לדמותם לעתניאל, כי היו גדולים בתורה וגם אנשי צבא גבורים.

תלמיד: כמה חיילים היו לעתניאל? האם היה לו צבא תמיד או שרק אסף אנשים למלחמה זז.

המחנך: לא כתוב על סדרי הצבא בישראל בספרי הנביאים. אמנם, בספר דברי הימים שנכתב על ידי עזרא בתחילת ימי הבית השני, יש פרטים רבים על צבא ישראל בימי המלכים. אבל גם מן הכתוב שם אי אפשר ללמוד הרבה. בתורה ובנביאים כתובים דברים שהם דוגמה לכל הדורות. בעניינים אלו אין דוגמאות קבועות. מאידך, ברור כי עתניאל נלחם בעוז וכוח רב, מפני שכל ישראל יצאו בתקיפות עצומה נגד השונא שהעיז להיות ראשון להילחם בהם וה' עזר להם. הארמים ספגו מכה חזקה ולא העיזו להילחם בישראל בשנים הבאות. קרוב לארבע מאות שנה היה שלום בין ישראל לארם.

תלמיד: אם ישראל היו חזקים כל כך, למה הם לא כבשו חלקים מארץ ארם, כדי להרחיב את גבולם ולפרוע לארמים כגמולם?

המחנך: לא, עתניאל לא לקח מהם מאומה. בני ישראל לא רצו לקחת ארצות שאינם שלהם. הם נלחמו בציווי ה' כדי לכבוש את הארץ הקדושה מפני שה' ציווה להם. יותר לא רצו. כאשר התקיפום הארמים נלחמו נגדם. לאחר שהיו בטוחים כי הארמים לא יוסיפו לנגוע בהם - הפסיקו את המלחמה. בעתיד אמנם כבש דוד חלק מארץ זו, כדי למנעם מלפגוע

בישראל. גם אז היו מתנגדים לכך ולמעשה לא הועיל כיבוש זה והארמים-הסורים במשך כל הימים היו מן השונאים הקשים ביותר של עם ישראל.

הערה למחנך: כאשר יש אפשרות כדאי להתעכב על ענינים השקפתיים רבים הקשורים לתקופה זו שכולם נתבארו בדעת סופרים ואשר חשיבותם גדולה להבנת הענין והתקופה, להלן רשימת ענינים כאלה: א) שאלה באורים ותומים בזמן שאין נביאים (א א). ב) פרסים למצטיינים במלחמה (א יב). ג) כיבוש ערי פלישתים בתחילת ההתיישבות וההימנעות ממלחמה בגלל הברית (א כא). ד) ביטול העבודה הזרה במקום לאבד אותה (ב ב). ה) ההשפעה המהירה של תוכחת המלאך על העם (ב ד).

נושא שלישי : פסוקים יב-כה

המואבים – העם השני הנלחם בישראל

המחנך: כמה שנים שפט עתניאל את ישראל?

תלמיד: ארבעים שנה.

המחנך: בן כמה אתה?

תלמיד: בן עשר שנים.

המחנך: בגיל שלכם, תלמידים, לא קל להבין כמה זה ארבעים שנה. גם שנה אחת הוא זמן ארוך. ארבעים שנה זה הרבה מאד. דברים רבים משתנים תוך ארבעים שנה. בעוד ארבעים שנה תהיו בני חמישים שנה ואנשים רבים שאתם רואים היום לא יהיו יותר. לעולם תהיה צורה אחרת, כי אנשים כמעט חדשים יחיו בו.

השפעת עתניאל היתה גדולה על בני דורו. בכל זאת, לא גדל הדור החדש כפי שהיה דרוש. תמיד קשה לחנך. אז היה קשה הרבה יותר, כי לא היו ספרים וקשה היה לנסוע ממקום למקום. בלילה צריכים היו ללמוד לאור מנורת שמן. הגויים לעגו לעם הקטן שהיה כל כך שונה מהם, הרבה יותר מאשר היהודים שונים היום מבני העמים. גם לרבים מבני ישראל היה קשה להיות שונים מכל בני האדם. ובעיקר, ה' דורש מישראל שיהיו גדולים, זהירים וטובים מאד, מצטיינים מכל בני האדם. אם הם לא מצטיינים אף שהם ראויים לכך וה' מסייע להם בזה - זה נחשב רע בעיני ה'. אבל היהודי אוהב את העצלות ושואף ליהנות מן החיים יותר מן המותר. שלוחה היתה בארץ כל ימי עתניאל. אנשים התעשרו, נכסיהם נתרבו, העבודה היתה מרובה, הלימוד נחלש, השאיפה למנוחה והנאות גברו, האנשים לא היו מעוניינים להצטיין בתורה. כאשר פשטה השמועה בארץ שהמנהיג הזקן עתניאל מת, נמצאו אנשים שחשבו שעתה הגיע הזמן לנסות חיים קלים יותר ממה שהתורה מתירה. אבל ה' שומר את ישראל שלא יסורו מן הדרך הטובה. הוא שומר אותם בכל עת וביותר שמר אותם

אז, כאשר היו בארצם הקדושה זמן קצר לאחר שנתן להם את תורתו הקדושה. הוא לא מנע מטר מאדמתם ואף לא הביא עליהם מחלות ופגעים אחרים, אבל שוב נתן לאחד העמים שבשכנותם להציק להם. הפעם היה זה העם הקטן מואב, שהתחזק בעת ההיא על ידי מלך בשם עגלון.

תלמיד: האם היו המואבים טובים מבני ישראל?

המחנך: אין להשוות את עם ישראל שה' חייבם במצוות רבות ובלימוד תורה ואסר עליהם דברים רבים, לעמים שחייבים אך בשבע מצוות בני נח. בני ישראל גם צריכים לשמש דוגמה בהתנהגותם כלפי כל העולם. על כן הם נענשים גם על דברים שאין הגויים נענשים עליהם, אם כי בסופו של דבר גם הגויים נענשים הרבה ויש להם צרות רבות.

תלמיד: אבל הלא כאשר הגויים מתגברים על בני ישראל, יכולים הגויים וגם היהודים לחשוב שה' לצד המנצחים וזה מחליש את האמונה. ה' יכול להעניש את ישראל בדרכים אחרות, לא על ידי גויים.

המחנך: על דבר זה התפלל דוד ותפילה זו נמצאת בסידור שלנו לפני תפילת תחנון (שמואל ב כד יד): "ויאמר דוד אל גד וגו' נפלה נא ביד ה' וגו' וביד אדם אל אפלה". זה ביזיון וכאב כפול לישראל אם הם נופלים בידי גויים, אבל זה גם אחד האמצעים, שה' יודע כי יש בהם להעמיק את רוח ישראל, לחזק בתוכם את ההכרה כי הם עם מיוחד, כמעט מין אנשים מיוחד (כמו שהרחיב דברים בזה ר' יהודה הלוי בספרו "הכוזרי" מאמר ב אות לג ואילך). ידידות הגויים תמיד גרמה לנו נזק, משום שהם כל כך רחוקים מן היהדות האמיתית השלמה, עד שכל השפעה שלהם פוגמת בנו. בתורה נכתבה ברכת נח שבירך (בראשית ט כז) "יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם" שתהיה שותפות קצת בין שם, שהוא הדוגמה של איש ישראל, ליפת שהוא הדוגמה לגויים. אבל לרוב אין הדבר לברכה. על כן, פעמים רבות העונש הבא על ידי אנשים רעים טוב מאשר על ידי פגעים אחרים, כדי שתהיה שנאה בין היהודי והגוי ולא ישפיעו זה על זה.

[הערה למחנך: דברים מעין אלה הם למעלה מן ההשגה של ילדים צעירים. בכל זאת, חשוב לחזור על זה, כדי שייקלטו הדברים במשך הזמן לפחות קצת, כי זה נוגע ליסודות הקיום היהודי].

המחנך: נשוב לענייננו. העם השני שנלחם בישראל לאחר כיבוש הארץ היו המואבים. ראו במפה מאיזה צד בא עתה האויב ומאיזה צד הוא בא בפעם הראשונה?

תלמיד: אני רואה במפה כי הם רחוקים מאד זה מזה. הארמים הם בצפון הארץ והמואבים - בדרום.

המחנך: נכון. בתקופה זו לא העיזו העמים להילחם בישראל פעם אחר פעם. השונאים שבגבול הצפוני נשארו שקטים מאות שנים לאחר המכה הראשונה, רק עמים רחוקים מהם פיתו את עצמם שיוכלו להתגבר על ישראל, עד שגם הם הוכו. עתה נחזור על הידוע לכם עד עתה על המואבים.

[הערה: אם אפשר שיהיו לתלמידים ספרי תנ"ך שלמים יבקש המחנך שידפדפו בספרים וימצאו את כל המקומות שבהם נכתב על מואב, החל מלוט (בראשית יט לז). אם כבר למדו ספר במדבר את בלק (במדבר כב ב והלאה) אם כבר למדו ספר דברים את הציווי לא להילחם בהם (ב ט, יז) והאיסור להתחתן עם הגברים המואביים (דברים כג ד-ז). אם אין להם כאלה, יחזור אתם בעל פה על הפרטים שלמדו עליהם]. ועתה אשאל אתכם שאלה חשובה מאד להבנת יחסינו עם העמלקים. ראו מי הצטרף למואבים במלחמתם עם ישראל.

תלמיד: בני עמון ועמלק.

המחנך: האם זו הפעם הראשונה שהעמלקים נלחמים בישראל?

אם התלמידים לא ידעו את כל הפרטים יזכיר להם המחנך את מלחמת עמלק עם ישראל בצאתם ממצרים. הם גם היכו את המעפילים, כמו שנאמר בספר במדבר (יד מה), וכן היו רוב אנשי מלך ערד שנלחם עם ישראל לאחר מות אהרן – עמלקים (ראה במדבר כא א). בהזדמנות זו, כדאי לציין את העובדה שהעמלקים נלחמו עם ישראל בכל עת שניתנה להם אפשרות לכך, שלא כעמים האחרים (ארם, מואב, מדין ועוד) שרק פעם אחת ניסו להילחם וכאשר נכשלו לא נלחמו שוב אלא לאחר מאות שנים. עמלק היה השונא הגדול ביותר של ישראל.

המחנך: כמה זמן נמשך השעבוד עתה? האם היה גדול או קטן מהקודם?

תלמיד: שמונה עשרה שנה, עשר שנים יותר מן הקודם.

המחנך: יש טעם פשוט למה ארך שיעבוד זה יותר. הפעם היו שותפים שלשה עמים יחד, מואב, עמון ועמלק. אבל הוא גם ארך משום שה' ביקש עתה תיקון עמוק יותר מן הקודם. ככל שהשתרשו ישראל בארץ צריכים היו להיות טובים יותר ואם לא היו כאלה, נענשו באופן חמור יותר, כי היו טובים מכל בני האדם בזמן ההוא והיו צריכים לשמש דוגמה לכל העמים מה הוא האיש הטוב. כשארך השעבוד ידעו כי יש להשתדל יותר ממה שהשתדלו עד אז.

נושא שלישי:

אהוד ועגלון מלך מואב

המחנך: על מה שקרה בין ישראל למואבים נקרא ראשית כל בספר יפה, יפה. זה תיאור מעניין של מרד עם משועבד. המשועבדים משתמשים בכל האפשרויות, גם במרמה, באין אפשרות אחרת להינצל מידי האויב.

נסתכל נא בתכניו ומעשיו של אהוד. באיזה שם של כבוד מכונה אהוד?

תלמיד: מושיע.

המחנך: זה תואר גדול מאד, שנזכר גם לפני כן, על מי נזכר תואר זה?

תלמיד: בעתניאל, בפרק זה פסוק ג.

המחנך: לעזור ליהודים בצרה - זוהי אחת המצוות הגדולות ביותר. אהוד מכניס את עצמו בסכנה גדולה מאד, כאשר הוא מחליט להרוג את עגלון מלך מואב כשהוא לבדו. קראו בספר וראו מי היה בתחילה עם אהוד כאשר בא אל מלך מואב.

תלמיד: היו אתו עוד אנשים, כמו שכתוב בפסוק יח: "וישלח את העם נשאי המנחה".

המחנך: אבל הוא שלח את האנשים שילכו, כדי שאם לא יצליח, לא ילכדו אתו יחד. הוא חוזר לבדו ללא כל פחד ובדבריו הבוטחים והתקיפים הוא מצליח להיכנס אל המלך ולהשפיע שיוציאו את כל האנשים משם. אילו היה נכשל במלה אחת היו מגלים את כוונתו והורגים אותו.

תלמידים: א. אבל אני לא מבין למה לא חששו אנשי עגלון להשאירו לבדו עם איש זר? ב. עגלון ואנשיו נראים כטיפשים שנותנים רשות להיכנס למלך מיד כאשר איש לא מוכר מבקש ומחכים זמן רב אחר כך לבדוק מה הוא עשה.

המחנך: אולי אתם נזכרים במקרה דומה קצת בתורה, מקרה שבו נמנעה פגישה שהיתה יכולה להיות מסוכנת ברגע אחד בלבד.

תלמיד: כאשר גמר יצחק לברך את יעקב, יעקב יצא ומיד נכנס עשו. אילו עשו היה מקדים להיכנס או יעקב היה מתאחר לצאת הם היו נפגשים.

המחנך: היתה גם סיבה טבעית קצת לפעולת אהוד, אם כי למעשה הכל היה בסיוע אלקי בלתי רגיל, שעליו סמך אהוד. אולי תמצאו היכן דבר זה נכלל בדברי אהוד לעגלון.

תלמיד: אהוד קרא לעגלון ואמר לו: "דבר אלקים לי אליך".

המחנך: נכון מאד. אהוד חפץ לומר בזה כי איננו פושע ומרמה בזה שאמר (פסוק יט) "דבר סתר לי אליך המלך" הוא בא בשם ה' להציל את ישראל.

תלמיד: למה עגלון קם כאשר שמע את הדברים האלה?

המחנך: כבר אמרנו שדברים רבים התרחשו במקרה זה שלא בדרך הטבע. אילו לא קם עגלון היה קשה יותר לאהוד להכותו בחרב. אולם, גם כאן, היתה גם סיבה טבעית קצת. אף כי עגלון רב עם ישראל, הוא כיבד את ה' וכפי הנראה גם קרא בתורה, כי המואבים דיברו עברית (אמנם קצת שונה מן העברית הישראלית). חכמינו ז"ל אומרים, כי בזכות זה זכה שתצא ממנו אשה נכבדה מאד בשם רות, שנתגיירה וממנה יצא דוד מלך ישראל, כמו שכתוב במגילת רות שקוראים בחג השבועות.

תלמיד: האם היה אהוד נביא שידע כי יצליח להכות את עגלון?

המחנך: על עתניאל בן קנז כתוב (פסוק י) "ותהי עליו רוח ה'". באהוד לא כתוב כן במפורש, אבל מפסוק כח נראה, שגם עליו היתה רוח עליונה, שעל ידה ידע מה שה' עומד לעשות. קראו פסוק כח ונסו למצוא למה אני מתכוון.

תלמיד: שם כתוב: "רדפו אחרי כי נתן ה' את איביכם את מואב בידכם". אם לא היתה לו רוח הקודש מניין ידע זאת?

תלמיד אחר: אולי אמר כן רק מפני שבטח בה'.

המחנך: לכאורה נראה מלשונו הבטחה כי לא מאמונה ובטחון בלבד דיבר, אבל לא כתוב דבר ברור בעניין זה. אהוד מוכן היה למסור את נפשו בעד ישראל וה' עזר לו גם בכוח גופני וגם ברוח העליונה שנתן לו.

נושא רביעי

הסיוע האלוקי ("סייעתא דשמיא") לאהוד

המחנך: מה שאירע לאהוד, היה למראית עין בדרך הטבע, אבל אילו התנהלו הדברים בדרך הטבע בלבד - אי אפשר היה שהדברים יתרחשו בצורה כזו. באמצע היה ניתק משהו והיה משנה את כל הענין.

עיינו יפה בכל הענין וראו אימתי שינוי קטן יכול היה לגרום שכל הענין ישתנה לרעת ישראל. ראשית כל, ראו למה חגר אהוד את החרב על ירך ימינו.

תלמיד: אהוד היה איש אטר יד ימינו (פסוק טו), הוא מה שאנו קוראים היום "שמאלי", כוחו העיקרי היה ביד שמאל, אף שכרגיל יד ימין היא החזקה. כרגיל, אדם חוגר את החרב על ירך שמאל ובגלוי, כדי שבזמן הצורך יתפוס אותה ביד ימינו. אולם, איש שמאלי צריך לחגור אותה על צד ימין, שבשעת הצורך יתפוס אותה ביד שמאל. כך עשה אהוד תמיד, אבל הפעם הסתירה.

המחנך: שומרי הסף של עגלון בודאי היו בודקים כל אדם מעם משועבד הנכנס למלך לראות אם אין אצלו נשק או לפחות היו שמים עין לראות שמא הוא מזוין. כך בודאי היה גם עם אהוד, אבל הם לא ידעו שהוא איטר. אילו חגר חרב בצד ימין, אף מתחת לבגדיו, הם היו מרגישים בכך, אבל לצד שמאל הם לא שמו לב.

תלמיד: אבל זה לא היה נס. אהוד רק השתמש בעובדה שהיה שמאלי לרמות את החיילים.

המחנך: בודאי שזה לא היה נס גמור. אתם רואים שמודגש בכתוב שהיה איטר, לכן היה יכול לבוא עם חרב. אילו חגר אותה בצד ימין היו מרגישים בזה מפני שבדקו בידיים או שמו לב לצורת הלבוש שלו. זה ששמו לב רק לצד אחד - הציל אותו, אבל אילו זה היה הדבר היחיד אפשר היה לומר כי זה מקרה. אבל אנו נראה להלן ש"מקרים" מעין אלו היו רבים והאחד הצטרף לשני, דבר שאיננו קורה כרגיל, וזו עדות שכוח עליון כיוון את כל הפרטים

כדי להביא להצלחה. לזה אנו קוראים בשם "סייעתא דשמיא". עיינו נא, מה היה הדבר השני שיכול היה להתרחש בצורה אחרת?

תלמיד: דברים רבים: א) שגם בפעם השניה לא שמו לב לצידו השמאלי. ב) שעגלון הסכים שכל השומרים יצאו והוא ישאר לבדו עם אהוד. ג) שעגלון קם מן הכסא ונעמד מוכן לקראת חרבו של אהוד. ד) שהעבדים המתינו זמן רב כל כך עד שפתחו את הדלת לראות למה אהוד איננו יוצא.

אני מתחיל לחשוב שהיו טיפשים גדולים וגם עצלים ובכלל לא היה אצלם שום סדר. **המחנך:** המואבים החזיקו את עם ישראל בידם שמונה עשרה שנה. עם טיפש ועצל איננו מוכשר לעשות כן. אתה גם רואה שעיקר הצלחת המעשה היה בזה שאהוד הסתיר את החרב בצד לא רגיל. המואבים שמרו יפה, אולם, ביום זה לקו בעיוורון ובדרך שלמעלה מן הטבע נלקחה מהם הערנות הרגילה, כדי לאפשר לאהוד לבצע את תכניתו.

תלמיד: אהוד נראה כבן בית של עגלון, שיוצא ונכנס אל עגלון בכל עת שהוא חפץ. האם אפשר שככה יתייחסו לבן עם משועבד?

המחנך: כפי הנראה היתה גם סיבה טיבעית ליחס נוח זה לאהוד. השעבוד נמשך 18 שנה. אהוד נחשב ראש ישראל בכל השנים האלה (כי מונים לו שמונים שנים של שיפוט, אף כי בין הזמן שהוא הכה את המואבים עד ימי דבורה עברו רק 62 שנה). כנראה שהוא הביא מידי שנה את המס למלך מואב והיה ידוע לכולם בבית מלכותו של עגלון. הם כבר התרגלו אליו ולא חשדו בו.

תלמיד: אם כן לא היה שם שום נס.

המחנך: נכון, כל הדברים היו במסגרת הטבע, אבל אילו היו רק בדרך הטבע, אי אפשר היה שהדברים יפעלו בצורה מדויקת כל כך. בכל עת שתימצא דברים פועלים בצורה כזו - ברור שרצון ה' מיוחד מכון את הפרטים הקטנים כדי שיצטרפו לאחד. זה מה שקוראים בשם "נס נסתר".

פרק ד נושא ראשון:

דבורה אם לישראל

המחנך: על ימי דבורה הנביאה נלמד בשתי צורות, בצורת הכתיבה הרגילה הנקראת בשם פרוזה ובצורת שירה. בשני אלו יש דברים דומים רבים. פרוזה קל יותר להבין מאשר שירה אם נצרך את שני אלו יחד - לא יהיה לנו קשה להבין גם את השירה.

אנו נתחיל בכמה חרוזים מן השירה:

בימי שמגר בן ענת ...